

зуються постійним пошуком не тільки нових форм організації, методів і засобів навчання, але і нових підходів, нової філософії освіти. І тоді в звичайну модель навчання він починає вводити елементи педагогіки підтримки. По такому шляху може піти тільки істинний педагог-гуманіст.

В реальній шкільній практиці конкретний урок вчителя-майстра може поєднати в собі елементи всіх трьох моделей.

ЛИТЕРАТУРА

1. Амонашвили О.А. Размышления о гуманной педагогике. – М., 1996.
2. Корнетов Г.Б, Парадигмы базовых моделей образования// Педагогика. – 1999. – №3. – С.43-49.
3. Хуторской А.В. Эвристическое обучение. – М., 1998.

УДК 37.036

КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ І РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ

О.А. Даценко
(Полтава)

У статті розкривається сутність і значення культурно-освітнього виховного середовища для розвитку особистості дитини. Особлива увага приділяється формуванню структури виховного простору і змісту середовищного підходу в українській педагогіці.

Ключові слова: культурно-освітнє виховне середовище, середовищний підхід, виховний простір, особистість дитини.

В статті розкривається сутність і значення культурно-освітнього виховного середовища для розвитку особистості дитини. Особлива увага приділяється формуванню структури виховного простору і змісту середовищного підходу в українській педагогіці.

Ключевые слова: культурно-образовательная воспитательная среда, средовой подход, воспитательное пространство, личность ребенка.

This article is exposed the substance and the meaning of cultural-educational surroundings for child's development. The particular attention is given to forming the structure and list of educational space in Ukrainian pedagogic.

Key words: cultural-educational surroundings, educational space, and the personality of child.

Дитячий творчий колектив виступає середовищем для зростання особистості, дає досвід колективного спілкування, готує дітей до співжиття у людському суспільстві. Тому між часом активного включення дитини в мережу інтересів колективу та якістю виховання особистості встановлюється пряма залежність.

Ще в XIX ст. К.Д.Ушинський, Л.М.Толстой наголошували на значенні середовища в загальному розвитку особистості. На початку XX ст. ідея виховання через середовище була практично реалізована у виховних закладах С.Т.Шацького, А.С.Макаренка, В.М.Сороки-Росинського. Так, у 1919 р.

С.Т.Шацький очолив першу дослідну станцію Наркомосу, якою керував до 1932 р. Цей унікальний заклад займав цілий район Калузької губернії. До його складу входили усі типи виховних установ: дитячі садки, початкові школи (14), середні школи (2), школа-колонія „Бадьоре життя”, клуб-читальня. Діяла також структура, що забезпечувала науково-педагогічні дослідження. Працювали педтехнікуми, літні курси для вчителів. Йому належить і перший досвід вивчення впливу умов середовища на соціалізацію дитини.

Середовище – це сукупність природних, а також соціально-побутових умов, в яких проходить життєдіяльність людини, її оточення [1, с.1116]. Уплив середовища призводить до соціалізації людини, тобто засвоєння та активного відтворення індивідом соціального досвіду. До мікросередовища соціалізації належать всі ті, хто безпосередньо контактує з людиною: батьки, родичі, педагоги, друзі, а до макросередовища – опосередковані джерела впливу: наука, мистецтво, релігія, політика... Сім'я стоїть найближче до дитини і тому є першим вихователем (І.О.Трухін, О.Т. Шпак).

Зерном, з якого виростає особистість, і середовищем, в якому вона розвивається, є творче начало індивідуума. Тому неважко довести залежність творчої енергії дитини від потужності творчого поля керівника дитячого творчого колективу. А звідси і значення такого колективу для кожної дитини в тім, що він є тим мікросередовищем, яке сприяє перетворенню норм і ціннісних орієнтацій суспільства в норми і цінності даної конкретної дитини, котра в такому колективі знаходить свій самовираз і самоствердження як творча особистість, а макросередовищем є мистецтво, яке опановує той чи інший дитячий творчий колектив, що впливає на розвиток мистецьких якостей, зокрема, у кожній дитині.

Нині в різних регіонах нашої держави ведеться пошук шляхів активізації дитячого середовища, нових форм дитячої самодіяльності. Дослідженням педагогічно-доцільної організації освітнього середовища, його компонентів займалися А.Макаренко, В.Сухомлинський, І.Бех, І.Зязюн, О.Пехота, В.Лозова і Г.Троцько та ін.

Поняття „середовище” посіло центральне місце в педагогічній концепції А.С.Макаренка, адже вчений уважав, що „виховує не сам педагог, а середовище”. Керуючись цим, він побудував „школу життя,” яка об'єднала освітню, культурну, трудову й громадську діяльність з метою виховання соціально повноцінної та гармонійно розвиненої особистості. Вихідним принципом роботи педагогічних колективів виховних закладів, якими керував А.С.Макаренко, було надання людині у період дитинства максимальних можливостей жити повноцінним життям, реалізуючи свої особистісні перспективи. Це виступало запорукою нормального вступу молоді на шлях дорослого життя. Саме така педагогічна позиція сприяла утворенню мікросередовища за законами краси та доцільності, використовуючи виховний потенціал усіх суб'єктів „педагогічного простору”.

В.Сухомлинський теоретично осмислив і практично реалізував ефективну модель природного лікувального середовища. Він стверджував, що від

життєрадісності, бадьорості дітей залежить їх духовне здоров'я, світогляд, розумовий розвиток, міцність знань, віра у свої сили. Результатом його педагогічної творчості стали книги: „Духовний світ школяра”; „Серце віддаю дітям”; „Павлівська середня школа”; „Народження громадянина”; „Розмова з молодим директором школи”; „Сто порад учителю” і багато інших.

Аналізуючи ці твори, можна визначити як компонент шкільного середовища довкілля, яке починається з шкільного приміщення, класу, подвір'я. В.Сухомлинський уважав, що для школяра довкілля – це світ гармонії та краси. Оточення повинно нести в собі гармонію речей, відчуття повітря, світла, перспективи; урахування в педагогічному процесі вікових особливостей школярів [2, с.146-149].

Для молодшого шкільного віку характерне емоційне ставлення до навколишнього світу. У дитини відбуваються постійні якісні зміни психічних процесів, усіх компонентів духовного світу, якими є:

- мислення, почуття, волі, здібності;
- соціальне середовище, яке включає взаємодію з людьми і спілкування;
- естетичне середовище є соціальний простір, в якому здійснюється культурна діяльність і розвиток учня, взаємодія з природою та людьми, активність духовного життя;
- культурне середовище – це спільнота людей, які виховані на певних культурних традиціях і є їх продовжувачами. Також – це навколишнє середовище, яке виховує в людей високі моральні якості та естетичні смаки;
- особистісно орієнтоване освітнє середовище – коли на перше місце виходять інтереси особистості того, хто вчиться, його особистий розвиток;
- освітнє середовище є системою впливів та умов формування особистості, можливостей для її саморозвитку, яке містить довкілля. Я.Корчак дав опис основних типів освітніх середовищ (кар'єрне, догматичне, безтурботне, творче).

А.С.Нісімчук, О.С.Падалка, О.Т.Шпак називають одну із особливостей середовища – його вплив на формування особистості, тобто можливість спілкування. Якщо загартування організму пов'язане з діяльністю першої сигнальної системи, то спілкування базується на роботі другої сигнальної системи. Вони підкреслюють, що середовище є фактором розвитку особистості і включає: роль географічного місця; суть і значення спадковості; фізичні елементи середовища; роль другої сигнальної системи; особливості спілкування учня в колі сім'ї, друзів, у процесі навчання [3, с.45-46].

Залучаючись до різних колективів, дитина розширює коло друзів для спілкування, зростає її словниковий запас, дитина швидше дорослішає, може порівнювати колективи, в яких вона спілкується, і набувати життєвого досвіду.

На сучасному етапі яскраві приклади використання середовища з виховною метою демонструє зарубіжна школа. У провідних країнах Європи та США успішно працюють „відкриті школи,” „школи як місто”, головними концептуальними засадами яких є: міцні зв'язки з навколишнім світом, урахування різноманітних соціальних факторів, які впливають на формування

особистості. У деяких державах, наприклад, у Франції, уряд виступив спонсором широкомасштабного експерименту, що охопив близько 150 суспільних організацій. Першу частину дня діти навчалися у „відкритій школі”, яка була побудована зі скла, мала розсувні стіни і таким чином сприяла спілкуванню учнів з довкіллям, які другу половину дня – проводили в бібліотеках, комп’ютерних центрах, на підприємствах, фотолабораторіях, в саду, займаючись різноманітними видами діяльності.

В останні роки в українській педагогіці з’явилися цікаві підходи до встановлення взаємозв’язку школи із соціальним середовищем, координації її зусиль з іншими суспільними інститутами у вихованні підростаючих поколінь. Вони є результатом реформування освіти на засадах гуманізму та демократизму, зміни знаннєцентричної парадигми виховання на особистісно гуманістичну, системоутворюючим фактором якої є особистість людини як найвища життєва цінність, аксіологічно-сміслова основа існування людства.

Використовуючи найкращі здобутки вітчизняної педагогіки, українські та російські науковці розробляють концептуальні засади середовищного підходу у вихованні, на практиці апробують середовищні моделі, визначають основні компоненти і механізми створення виховного простору.

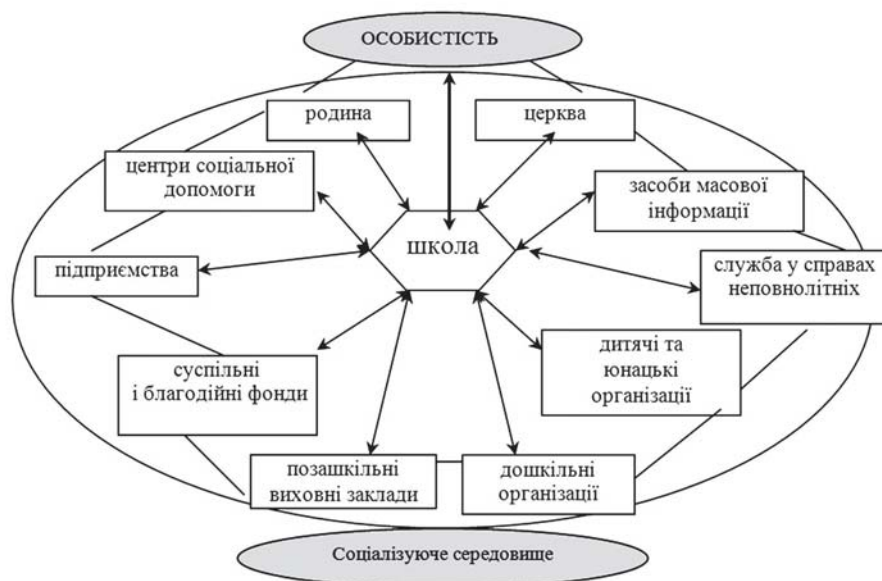
У Законі України „Про виховання дітей та молоді” зроблено акцент на культурне середовище як цінність освітнього простору. На наш погляд, культурне середовище є сукупністю ресурсів творчої діяльності і спрямоване на виховання особистості та її духовний розвиток. Концепція та комплексна програма художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах розглядають художньо-естетичне середовище як діяльнісну основу та стійку сукупність наявних культурних цінностей; з одного, воно вбирає в себе предметну сферу, певним чином організовані предметні результати художньо-творчої діяльності, а з іншого – форми відносин людей із реаліями культури, естетичного оточення.

Школа в сучасних умовах повинна виконувати місію педагогізації художньо-естетичного середовища, а саме: вивчати та враховувати соціокультурні потреби учнівської молоді, різні типи її ставлення до мистецтва, художні інтереси, а також можливості інститутів сфери дозвілля; визначати конкретні виховні програми, організовувати діяльність школярів у сфері мистецтва; об’єднувати зусилля педагогів, працівників конкретних організацій, театрів, кінотеатрів, музеїв, народних майстрів, батьків для реалізації накреслених цілей; установлювати контакти безпосередньо з тими людьми, які залучаються до розв’язання виховних проблем; здійснювати самоаналіз і самооцінку власної діяльності, своїх можливостей у досягненні поставлених цілей, пов’язаних із задоволенням художньо-естетичних потреб та інтересів.

В сучасних економічних умовах найбільш реальною в реалізації є модель виховного простору, в центрі якої знаходиться школа чи група шкіл, що виступають ініціаторами утворення цього простору (мал. 1).

Звичайно, розв’язати всі проблеми, пов’язані з інтеграцією виховних сил, школа навряд чи зможе, її завдання – вміле методичне керівництво виховною діяльністю всіх соціальних інститутів.

О.М.Робуль і Н.В.Семергей виходять з позицій, що „технологія виховної діяльності – це послідовне, логічне, науково обґрунтоване та практично доцільне конструювання цілісного виховного процесу в сучасній школі та позашкільних навчально-виховних закладах з перспективою на потенційне креативне інваріантне його моделювання в реальних умовах. Це – макротехнологія” [4, с. 4].

Мал. 1. Структура виховного простору: центр кристалізації – школа

Звідси, *середовищний підхід* у вихованні вони розглядають як мезотехнологію, що охоплює такі мікротехнології: технологію взаємодії „школа – родина”, технологію взаємодії „держава – громада – школа – родина”, технологію гурткової роботи, технологію виховної діяльності в дитячих оздоровчих таборах, технологію виховної діяльності в дитячих, юнацьких та молодіжних організаціях тощо, але не називають технології розвитку виховної діяльності дитячого творчого колективу.

Проблемі сімейного виховання приділяли увагу А.С.Макаренко, В.Г.Постовой, П.П.Кононенко, М.Г.Стельмахович. Родина – це соціальний феномен, який несе багате функціональне навантаження. Традиційно з-поміж основних функцій родини найбільш значущою є виховання дітей, про яке А.С.Макаренко писав: „Виховання є процес соціальний у найширшому розумінні. Виховує все: люди, речі, явища, але насамперед і найбільше – люди. З них на першому місці – батьки і педагоги”. Саме тому найвідповідальнішим у системі взаємозв’язків структур виховного простору є налагодження стосунків із батьківським колективом. Оскільки переважна більшість батьків хотіла б бачити своїх дітей освіченими і культурними людьми,

то батьківський колектив у цілому є системою, відкритою для координації власних виховних зусиль із потенціями школи.

Середовищний підхід – найважливіша ідея у виховній системі О.А. Захаренка. Зміст її в тому, що виховна мета ставиться, виходячи з особливостей і потреб середовища, в якому живуть учні. На наш погляд, таким середовищем є творчий дитячий колектив, який повинен виховати творчу, інтелігентну людину, громадянина України. Г.І. Сорока називає *виховне середовище* компонентом виховної системи школи. Неорганізоване середовище може перекреслити усі педагогічні впливи на дітей. Тому виховна система школи включає в свою структуру такий компонент, як виховне або освітнє середовище.

Науковці розглядають варіанти визначення виховного середовища: Л.І. Новікова вважає, що це педагогічно цілеспрямоване організоване середовище, яке оточує дитину, клас, школу, дім, мікрорайон, село або селище, яке супроводжує людину вдома, у школі, на вулиці і постійно впливає на неї; Ю.С. Мануйлов стверджує, що це частина навколишнього середовища, в якому існує педагогічно сформований спосіб життя. Такий підхід недооцінює суб'єктивну роль дитини.

Колективними суб'єктами виховного середовища є школа, театр, лікарня, бібліотека, система позашкільної освіти. Індивідуальні суб'єкти – це педагоги, батьки дітей, студенти, лікарі, юристи, інші люди, зустріч з якими є подією для дитини. Це важливий підхід, реалізація якого в педагогіці припускає наявність у житті дітей яскравих, емоційно насичених незабутніх справ, привабливих як для колективу, так і для особистості.

Виховне середовище створює можливості для розвитку і формування особистості школяра, такі як: свобода прийняття школярем рішення про входження у виховне середовище; побудова діалогових відносин з людьми різного віку і різних соціальних груп; вибір різних колективів, спільностей та можливостей їх зміни; входження в культурне, природне, інформаційне та інші середовища.

Існують такі підходи до побудови виховного середовища: амбівалентний, тобто подвійне ставлення до предмета; подійний; герменевтичний, пов'язаний з феноменом толерантності, терпимості.

Суттєвою якісною характеристикою виховного середовища є його цілісність, але є також „зони неупорядкованості”, які стануть витокami подальшого розвитку. Створення виховного середовища характерне для Українського коледжу імені В.О. Сухомлинського (м. Київ). У гуманістичному вихованні так будуються стосунки з дітьми, щоб кожному з них хотілося поділитися з вихователем класу своїми проблемами: чи то виникли труднощі з вивченням матеріалу, нерозуміння однокласників, учитель повівся несправедливо чи, може, щось трапилося вдома. Тільки в позитивному мікрокліматі дитина може розвиватися як творча особистість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і ред. В.Т. Бусел. – К., 2002.

2. Лутошкин А.Н. Эмоциональные потенциалы коллектива. – М., 1988.
3. Нісімчук А.С., Падалка О.С., Шпак О.Т. Сучасні педагогічні технології: Навчальний посібник – К., 2000.
4. Робуль О.М., Семергей Н.В. Технологія виховної діяльності: Навч.-метод. посіб. – Полтава, 2001.

УДК 37.018.1 – 055.1/2

ОСОБЛИВОСТІ СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У СУЧАСНІЙ СІМ'Ї

О.Я. Рибалка
(Полтава)

У статті розглядаються особливості статевого виховання в сучасній сім'ї, значення власної статево-рольової поведінки батьків та вплив засобів масової інформації на статево-соціалізацію дітей.

Ключові слова: сім'я, батьки, статево виховання, діти, статево-рольова поведінка, традиції, культура міжстатевих стосунків.

В статье рассматриваются особенности полового воспитания детей в современной семье, значение собственного поведенческого поведения родителей и влияние средств массовой информации на половую социализацию детей.

Ключевые слова: семья, родители, половое воспитание, дети, поведенческое поведение, традиции, культура межполовых отношений.

Article considers some peculiarity of gender education in modern family, significance self gender-role behavior and influence of mass media on the gender socialization of children.

Key words: family, parents, gender education, children, gender-role behavior, traditions, culture of intergender relations.

Зміна життєвих цінностей і пріоритетів українського суспільства неоднозначно вплинула на функціонування сім'ї як інституту виховання підростаючих поколінь. Сучасне життя спричинило до виникнення нових проблем, пов'язаних із втратою таких загальнолюдських цінностей, як сім'я, родина, рід, батьківство, материнство.

Розглядаючи проблему статевого виховання сучасної молоді, необхідно звернути увагу на народні традиції сімейного виховання дітей, адже формування духовно і фізично здорової особистості відбувається саме в сім'ї як головному соціальному осередку виховання. Історично саме родина, з непорушним авторитетом батьків, старших поколінь, високим позитивним потенціалом духовно-моральних цінностей, завжди відіграла визначальну роль у статево-вихованні дітей.

Визначаючи зміст статевого виховання, варто наголосити, насамперед, що серед незаперечних чеснот людини українці споконвіку виділяли ті, які